

УДК 821.161.2.07

DOI 10.58423/2786-6726/2025-3-216-230

Надійшла до редакції: 17.07.2025

Схвалено до друку: 23.08.2025

Опубліковано: 30.10.2025

Журба Світлана

Інтертекстуальне прочитання повісті Ольги Мак «Каміння під косою»

1. Постановка проблеми

Проза української діаспори представлена мемуарним (щоденники, спогади, хроніки, життєписи та ін.) та (авто)біографічним дискурсами, в яких розгортається історіософське осмислення ідентичності, індивідуальної та колективної пам'яті, автентичності нарації (Журба, 2017). Часопростір художнього тексту маркований датами, історичними постатями, реальними топосами та локусами. У творах письменників діаспори про Голодомор переосмислено події, пов'язані з масовим знищенням українських селян, репресіями інтелігенції, свідками яких були самі автори. Документальна основа творів, правдивість змалювання трагічних сторінок, сповідальний характер та експресивність оповіді задекларовані у творах «Жовтий князь» Василя Барки, «Їм дзвони не дзвонили» Олекси Гай-Головка, «Кришталь» Докії Гуменної, «Миргородський ярмарок» Олени Звичайної, «Каміння під косою» Ольги Мак, «Два шляхи» Корнила Ластівки, «План до двору» і «Ротонда душолюбців» Тодося Осьмачки, «Марія» Уласа Самчука, «Чий злочин» Василя Чапленка, «Страшна весна» та «В обіймах голодного міста» Іванни Чорнобривець та ін.

Художня рецепція трагічного періоду в історії українського народу, показ розриву між політикою держави та народною мораллю, антропоцентризм у зображенні поведінки людини, розкриття внутрішнього світу особистості, громадянська позиція знайшли вираження у творі «Каміння під косою» (1973) Ольги Мак (Ольги Гец, дівоче прізвище – Петрова). У повісті передано душевний стан людини в добу національної катастрофи, змалювано апокаліптичну ситуацію фізичного винищення українців. Історіософське

Acta Academiae Beregsasiensis, Philologica 2025/3: 216–230.

осмислення трагедії дозволяє прочитати твір у контексті діаспорної прози про Голодомор, рецепції поезії Тараса Шевченка та документальних матеріалів. Актуальність обраної теми зумовлена потребою дослідити художнє зображення історичної правди про Голодомор 1932–1933 років у повісті «Каміння під косою» Ольги Мак крізь тексти творів Кобзаря, особисті спостереження авторки.

2. Аналіз останніх досліджень і публікацій

Тема Голодомору в Україні 1932–1933 років є предметом постійного наукового інтересу українських істориків, соціологів, літературознавців, мистецтвознавців. Історична джерельна база репрезентована записами спогадів, які здійснили В. Маняк та Л. Коваленко, видавши *Книгу-меморіал* (Коваленко–Маняк, 1991). Архівні матеріали та записи очевидців тих трагічних подій стали об'єктом досліджень І. Дзюби, Л. Лук'яненка, В. Сергійчука, В. Теліщака, В. Яременка та ін.

Увага літературознавців до творчості Ольги Мак засвідчена науковими працями, в яких досліджено жанрово-стильові особливості творів письменниці (В. Кузь, 2019а. «Жанрово-стильові особливості малої прози Ольги Мак», В. Кузь, 2019б. «Ідейно-тематичні, жанрово-стильові аспекти прози Ольги Мак», В. Мацько, 2009. «Українська еміграційна проза ХХ століття», А. Рега, 2015. «Художньо-філософська своєрідність прози Ольги Мак»), тему тоталітарних репресій та Голодомору в епіці (В. Василенко, 2019. «Оповідючи про травму: художня проза Ольги Мак», Т. Конончук, 2011. «Екзистенційні виміри осмислення реальності в повісті Ольги Мак «Каміння під косою», Ю. Ласкава, 2020. «Соціальний аспект становлення образу дитини-сироти в часи Голодомору», Н. Тимошук, 2006. «Літературні набутки О. Мак у моделюванні штучного голодомору»). Питання рецепції поезії Тараса Шевченка в повісті Ольги Мак «Каміння під косою» побіжно окреслено нами (Журба, 2024). Літературно-критичні студії свідчать, що питання міжтекстової взаємодії повісті Ольги Мак не досить прописано в науковому дискурсі, тому його актуалізація розширить простір для інтертекстуального прочитання тексту.

Художній світ твору детермінований історичними фактами, особистим досвідом авторки, осмисленням тем, мотивів, образів, що виявляють себе по-різному в текстовій канві, увиразнюючи зображення трагедії українського селянства в час Голодомору. Алюзії та ремінісценції, цитатні включення вказують на рецепцію та трансформацію «чужого тексту» в просторі твору Ольги Мак, передбачають інтерпретацію в інтертекстуальному дискурсі. Теоретичною та методологічною основою наукових спостережень щодо багаторівневого характеру взаємозв'язків у тексті є праці зарубіжних

(Р. Барт, М. Гловінський, Ж. Женетт, Ю. Крістева, З. Мітосек, Р. Нич) та українських (В. Просалова, О. Переломова, Л. Скорина, М. Шаповал та ін.) дослідників з питань інтертекстуальності.

3. Мета й завдання дослідження

Мета наукової розвідки – визначити специфіку інтертекстуальних включень у повісті «Каміння під косою»; проаналізувати авторський інваріант декодування віршів Тараса Шевченка; окреслити контекстуальний аспект теми Голодомору в прозі діаспори.

Методологічні засади дослідження полягають у комплексному застосуванні інтертекстуального підходу до аналізу тексту, а також використано культурно-історичний метод дослідження. У роботі застосовано методики аналізу, синтезу, добору та систематизації матеріалу.

4. Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів

Художнє прозовисьмо Ольги Мак визначається концептуальністю бачення світу і людини в ньому, наповнене філософсько-екзистенційним, національним, релігійним змістом. Творчість письменниці різножанрова: книга спогадів «З часів ежовщини» (1954); романи «Бог вогню» (три томи, 1955), «Чудасій» (1956), «Жаїра» (дилогія, 1957–1958), «Проти переконань» (1960), «Куди йшла стежка» (1961), повісті «Каміння під косою» (1973), «Лебідка» (1960); казки «Аскольд і Дир та київські князівни» (1960), «Призабуті казки» (1977), «Як Олег Царгород здобув» (1989); драматичний етюд «Дала дівчина хустину» (1956). Усі твори письменниці написала та видала в еміграції.

Події Голодомору в Україні є сюжетно-композиційною канвою повісті Ольги Мак «Каміння під косою». У творі письменниці розкриває жахливі картини голоду, їх рецепцію п'ятнадцятирічним Андрієм Півполою та інтелігенткою Лідією Сергіївною Чернявською. Н. Тимошук вважає, що Ольга Мак «філософськи узагальнила глобальні геополітичні грані диктату більшовицької влади та її руйнівних наслідків: голодомору, розкуркулення, репресій, а також авторитаризму, конформізму, безправ'я» (Тимошук, 2006, с. 12). Письменниця, на відміну від Василя Барки, Уласа Самчука, Олекси Гай-Головка, переносить оповідь з рустикального світу в центр міста, розширюючи часопросторовий горизонт інтерпретації цієї проблеми. Ольга Мак продовжує актуалізувати тему Голодомору, що виразно звучала в еміграційній літературі середини ХХ століття («Жовтий князь» Василя Барки, «Їм дзвони не дзвонили» Олекси Гай-Головка,

«Миргородський ярмарок» Олени Звичайної, «Марія» Уласа Самчука), зосереджуючи увагу на антропологічному та культурному просторі.

Автобіографічність твору прочитується крізь власну історію письменниці, яка пережила Голодомор та Другу світову війну, а її твори стали мозаїкою болю, «невимовного терпіння, страждань, неймовірних трагедій, які спустошували людські душі до невпізнання» (Кирпа, 2004, с. 7). Перша книга «3 часів єжовщини» – спогади письменниці, що для читачів американського континенту були відкриттям сутності більшовицького режиму та проповідованої ним ідеології. Авторка розшифровує діяльність державних інститутів СРСР, саркастично змальовує радянську ідеологію, колабораціонізм. Але передусім, вважає В. Василенко, спогади є «своєрідною формою повторного переживання особистої трагедії, пов'язаної з арештом і засланням чоловіка (відомого вченого-мовознавця Вадима Дорошенка – С. Ж.), свідченням самовиживання “радянської людини” (дружини “ворога народу”), самостановлення жінки в умовах тоталітарних держави й культури» (Василенко, 2019, с. 5). Спогади допомагають письменниці реконструювати минуле, (пере)осмислити трагічну сторінку власного життя і життя народу. Біографічний наратив виражений через образ Лідії Сергіївни Чернявської, вдови харківського лікаря, яка є носієм українських культурних та духовних цінностей, сили нашої нації, стійко виносить знущання й тортури радянської влади.

Джерелом інтертексту повісті «Каміння під косою» стала поезія Тараса Шевченка, що «змушує реципієнта долучати смисловий потенціал уведених у текст фрагментів і таким чином розширювати його асоціативний спектр» (Просалова, 2019, с. 4). Декодування рядків з віршів Кобзаря в контексті твору підсилюється образами, взятими з Біблії. У час зневіри та втрати сенсу життя Андрій звертається до творів українського поета, мудрість яких прирівнює до Книги Книг. Хлопець згадує слова своєї бабусі, котра говорила, що «у Святому письмі більшої правди нема», ніж у віршах «Кобзаря» (Мак, 1973, с. 53). Інтертекстуальні включення увиразнюють наративну стратегію повісті «Каміння під косою», дозволяють по-новому прочитати твори Тараса Шевченка, а біблійний паралелізм підсилює сакральний зміст. Поезію Кобзаря авторка трансформує через події 1932–1933 років, органічно вписуючи в сюжетну канву твору. Пророцтва та історіософські інтенції поета ґрунтувалися на переконаннях перемоги добра, правди, справедливості у світі (Журба, 2024, с. 30). У творах Тараса Шевченка «І мертвим, і живим, і ненародженим...», «Холодний Яр», «Неофіти», «Ісаія. Глава 35», «Сон (У всякого своя доля)» простежуємо візії одкровення щодо катаклізмів у майбутньому, авторські інтенції про невідворотне спокутування нащадками гріхів предків.

Алюзійно відсилаючи до поезії, Ольга Мак переосмислює її відповідно до ситуації апокаліптичного переживання історії, коли нівелюються засади людяності, що демаскували аморальність радянського тоталітарного режиму.

Сюжетна прив'язаність «чужого» тексту до авторського вказує на діалог смислів, увиразнює ідейне навантаження твору, викликає в реципієнта типології, скеровуючи до культурно-історичної парадигми (документального факту, мемуарів), що в науковому дискурсі набула однозначного сприйняття. Змістове наповнення віршів Кобзаря репрезентовано через візії Андрія під час його поневірянь Харковом. Шукаючи дорогу додому, блукаючи містом, хлопець відчуває не тільки голод, а й душевний біль, відчай. Цей стан суголосний рядкам із вірша Тараса Шевченка «Заросли стежки тернами», які знесилений підліток цитує в розпачі: *«Мабуть, мені не вернутись / Ніколи додому...»* (Мак, 1973, с. 50). Поет теж бачив несправедливість і закликав до людяності, підтримки. Андрій намагається знайти прихисток у великому місті, натомість відчуває свою непотрібність, зайвість, самотність. Цей екзистенційний стан підсилений рядками поезії «Добро, у кого є господа»: *«І довелось колись мені / В чужій далекій стороні / Заплакати, що немає роду, / Нема пристанища, господи!»* (Мак, 1973, с. 51).

Родина Андрія, як і тисячі українських сімей, була знищена голодом. Хлопець починає розуміти, що утвердження більшовицької влади на селі ознаменоване колективізацією й новим закріпаченням селян. Алюзійно відсилаючи до вірша «Чума», письменниця перепрочитує екзистенцію буття людини, акцентує на опозиції «життя – смерть», «краса природи та загибель українців». Записування в колгоспи письменниця порівнює із панщиною, де «нові кати» знущаються над селянами, під тинном *«опухла дитина, голодная мре», «Чума з лопатою ходила / Та гробовища рила, рила...»* (Мак, 1973, с. 52). До цієї проблеми зверталася в повісті «Миргородський ярмарок» Олена Звичайна: *«Нове кріпацтво – колгосп»* (Звичайна, 1953, с. 28), тепер *«кожен колосок, кожна зернина – державні!»* (Звичайна, 1953, с. 25). Сутність нової політики щодо створення таких господарств розкрито через пророчість слів поета («І виріс я на чужині...»): *«...Чорніше чорної землі / Блукають люди, повсихали / Сади зелені, погнили / Біленькі хати, повалялись, / Стави бур'яном поросли. / Село неначе погоріло, / Неначе люде подуріли, / Німі на панищину ідуть / І діточок своїх ведуть!..»* (Мак, 1973, с. 53). Підліток пам'ятає «розкуркулення», коли відбирали останнє зерно, буряки, знущалися над сім'єю. Знищення українського селянства відбувалося цілеспрямовано, через хлібозаготівлі, колективізацію, «план до двору», тому гурти *«ожебрачених селян сунули до міста по рятуюнок, нагадували піднесених із гробів мертвяків, покликаних на Страшний Суд»* (Мак, 1973, с. 9). *«Кати знущаються над*

нами / *А правда наша п'яна спить*» (Мак, 1973, с. 52), – апелює Ольга Мак рядками з поеми «Кавказ» до політики більшовицької влади, вказує на глибину осягнення текстових лакун. Інтертекстеми детерміновані «проростанням» чужих текстів у нову канву (палімпсестністю), динамічністю, множинністю природи, інтерпретацією реципієнтом, реалізацією концепції автора. Зіткнення різних голосів, смислів відкриває простір для їх трактування, демонструє стереофонію «голосів» (Просалова, 2019, с. 11).

Андрій Півпола шукає правди, стає на захист рідних, а натомість – потрапляє в дитячий будинок, у якому панують несправедливість, знущання, недоїдання. Там дізнається про смерть матері та братів від голоду. Тяжке життя хлопця в дитбудинку, наруга змушують шукати кращої долі в місті. Столиця зустрічає його непривітно, сірими будинками, зачиненими хвіртками, а *«ціле довкілля виглядало понурим, страшним і чужим»* (Мак, 1973, с. 21) як безконечна кам'яна домовина, з якої неможливо було втекти. Та все ж Андрій *«хотів взяти життя за роги і вийти переможцем!»* (Мак, 1973, с. 23) у цьому несправедливому світі. Самохарактеристика Андрія промовиста: *«Він – зерно з тієї самої ниви, яке лише чудом вискочило з коша і не потрапило поміж жорна смертельного млина»* (Мак, 1973, с. 88), тому має запам'ятати те, що пережив, ті страхиття, які чинили з його родом.

У столичному мегаполісі початку ХХ століття хлопець відчував себе нікому не потрібним. Самотність, відчай, страждання реалізовано у строфі з вірша «Минають дні, минають ночі...»: *«Доле, де ти! Доле, де ти? / Нема ніякої, / Коли доброї жаль, Боже, / То дай злої, злої! / Не дай спати ходячому, / Серцем замирати / І гнилою колодою / По світу валятись. / А дай жити, серцем жити / І людей любити, / А коли ні... то проклинай / І світ запалити!»* (Мак, 1973, с. 51). Сила Кобзарєвого слова живила підлітка, надавала сил. Образ долі, що виразно осмислена Кобзарем у триптиху «Доля», «Муза», «Слава», поемі «Мар'яна-черниця», набуває філософського сенсу, апелює до концептів свободи, віри, правди буття. І через сотню років звучить трагедійно-розпачливе передчуття поета, що відсилає до духовних джерел, загальнолюдських цінностей. Емоційна рефлексія щодо людської долі вражає філософічністю, вираженням почуттів, переживань, суб'єктивністю осмислення буття в повісті.

Блукаючи вулицями непривітного міста, хлопець воскрешав у пам'яті рядки з поезії Кобзаря, що надавали йому сили та стверджували власну ідентичність. Грунський підліток Андрій Півпола – син *«статечного господаря, вихований у родині, у якій не то просити, навіть позичити у сусіда вважалося соромом»* (Мак, 1973, с. 50), походив із славного роду українських козаків, які завжди були вільними. Авторка наголошує на вихованні хлопця, чесності, дотриманні ним християнських та

загальнолюдських цінностей: з пошаною ставиться до старших, поважає й цінує своїх батьків, пані Чернявській за порятунок цілує руку, допомагає голодним тощо. Вольовий, рішучий, із чіткою позицією, він бореться за утвердження моральних цінностей і – перемагає. Зміни в образі Андрія прослідковуємо через внутрішні та зовнішні суперечності. На початку твору – це знедолена, змучена, голодна дитина, в якій немає засобів для існування; у кінці – особистість, що під впливом обставин зберігає чесність і порядність, пише листа дітям пані Чернявської та натякає про приховані скарби.

Вписуючи власну історію в трагічну історію нації, Андрій воскрешав страждання і гнів, що заснули. На підтвердження цього хлопець звертається до твору «Чигрине, Чигрине...»: «...заснула Вкраїна, / Бур'яном укрилась, цвіллю зацвіла, / В калюжі, в болоті серце прогноїла / І в дупло холодне гадюк напустила...» (Мак, 1973, с. 52). Поезія сповнена мотивами туги за козацькою славою, знищенням Запорізької Січі, роздумами про минуле та майбутнє рідного краю. Філософсько-екзистенційні інтенції поета про звиятиги предків,плинність часу, під дією якого руйнуються одвічні суспільно-політичні цінності, перегукуються з подіями 30-х років XX століття. Взаємодія ідейного навантаження повісті та цитат із різножанрових творів Шевченка конкретизують й увиразнюють повноту авторського задуму, актуалізують філософсько-естетичні пріоритети творів та проблему онтологічного буття нації.

Інтертекстуальні включення із поезії Тараса Шевченка конкретизуються і доповнюються алюзійними провіщеннями змістового плану. Реалії страшної доби осмислені через образ косаря, взятого з поеми «Невольник» і маркованого в назві повісті Ольги Мак: «...Минає / Неясний день мій; вже смеркає; / Над головою вже несе / Свою неклепаную косу / Косар непевний... Мовчки скосить, / А там – і слід мій занесе / Холодний вітер...» (Мак, 1973, с. 51). Для декодування авторського тексту важливе значення надається заголовку та епіграфу, які, на думку М. Шаповал, «розміщуються на початку художнього тексту в сильній позиції, передують його формуванню, є виразниками його концепції, за допомогою цих елементів автор вибудовує передрозуміння художнього твору» (Шаповал, 2009, с. 112). Назва «Каміння під косою» символічна: образ коси часто зустрічаємо в народних піснях, вона є одвічним селянським реманентом, нею клали на покоси жито, пшеницю, ячмінь, щоб зібрати найцінніше – хліб («Вийшли в поле косарі», «Добре тому коса косить», «Мам я косу од тамтого рочку»). Цей інструмент також асоціюється із образом смерті, яка «викошує» сотні, тисячі людей. Таким «живим ланом» стала доба 1932–1933 років в Україні – Голодомор. Коса наштовхувалася на каміння розгромлених форпостів Запорізької Січі, поруйнованих соборів та церков, щербилася, затуплювалася. Найміцнішим камінням була та частина нації, яка не зреклася своїх ідей, віри,

не скорилася системі. Назва прочитується метафорично: український народ є тим камінням, на яке наштовхнувся московський терор, знищуючи голодом. Більшовицька коса фізично винищувала українців, але не могла зламати їх сили духу. Паратекстуальність за класифікацією міжтекстових зв'язків, обґрунтованою Ж. Женеттом у праці «Палімпсести. Література у другому ступені», важлива для декодування назви твору, підсилюється образом-символом, взятим із фольклору.

У поемі-посланні «І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм...» Тарас Шевченко, звертаючись до наступних поколінь, акцентує на питаннях свободи і незалежності, критично переосмислює національну історію, вказує на зрадництво, причини занепаду культури. Правнуки «славних прадідів великих» знищують культурні надбання, лицеміряють, вдаються до фальшивого патріотизму, що веде до втрати національної свідомості. Ольга Мак наголошує на індивідуальній пам'яті українців, бо кожен повинен *«не забувати того, що тепер діється в селах, у містах і на дорогах. Не забувати!»* (Мак, 1973, с. 60). *«Схаменіться, будьте люди, бо лихо вам буде!..»* (Мак, 1973, с. 53), – гнівно промовляв слова поета з «Юродивого» головний герой твору. Інтертекстуальні ресурси увиразнюють задекларовану Ольгою Мак формулу національної самосвідомості та пророчу візію Тараса Шевченка. Вірші поета звернені не тільки до його сучасників, але, перш за все, до майбутніх поколінь, пробуджували патріотичні почуття, любов до рідного краю, родову пам'ять. Тарас Шевченко розрізняв дві сили, що є складовими української душі: творчу (конструктивну) й руйнівну (деструктивну). Між ними завжди відбувається боротьба за людину, і яка з них переможе – такою буде країна. Поет просив у Бога єдності та братерської любові для свого народу, бо боротьба виснажує і з'являються сумніви у меті. Тарас Шевченко у прогнозуванні майбутнього українського народу використовує біблійні образи.

Питання формування нації, відродження України письменника озвучує вустами інтелігентки Лідії Сергіївни, наголошуючи, що треба кріпити серця й дух у протистоянні злу. Нація твориться політиками, військовими, духовенством, промисловцями, науковцями, митцями, селянством, яких знищила радянська влада або змусила служити на користь нищителів народу. Ті сила й віра, яка в наших предків та представників інших народів вимощувалася/вибудовувалася, кристалізувалася поколіннями, тепер заморена голодом. Розповіді пані Чернявської про відновлення української державності, знищення української церкви, загибель видатних діячів науки та мистецтва викликають у підлітка обурення московською політикою знищення свободи, творчості й думки. Андрій розуміє, що голодом більшовики змушують людину *«забувати про речі вищого порядку, а думати лише про шматок хліба»* (Мак, 1973, с. 81). Утвердження щасливого

майбуття він вбачає у прекрасній місії людини, а, відтак, – України. Для підтвердження думок Андрій звертається до поезії Тараса Шевченка «І Архімед, і Галілей...»: *«І на оновленій землі / Врага не буде, супостата, / А буде син, і буде мати, / І будуть люди на землі»* (Мак, 1973, с. 80).

Андрій – вільна особистість, не по-дитячому розумний, незважаючи на свій молодий вік, він оцінює ситуацію, яка склалася в політичному та суспільному житті України, вказує на облудність ідей влади, зокрема створення колгоспів, вважаючи їх злом, новою кріпаччиною: *«Мої предки і за панщини кріпаками не були, а я оце мав би самохіть шию в ярмо наставляти?!»* (Мак, 1973, с. 57). Радянська система, впроваджуючи ідеологію інтернаціоналізму, знищувала морально-етичні устої суспільства, духовні надбання українців. Ольга Мак, будучи свідком політичних подій після революції, виступає у творі співучасником «трагедії життя», вкладаючи в уста пані Чернявської власні переживання, роздуми. Автобіографічний досвід письменниці пов'язаний зі «спогадами про тоталітарну (радянську) дійсність, невіддільний від досвіду художнього» (Василенко, 2019, с. 4). Вона звинувачує в Голодоморі владу з її фальшивими цінностями, з прагненням слідкувати за всіма непокірними. Індивідуальну історію Ольга Мак вписує в історію національну.

Документуючи страшну трагедію селянства під час Голодомору, письменниця вказує на значно складніші процеси в суспільстві – «знищення української інтелігенції, адміністративно керованого й ідеологічно заангажованого спотворення, стирання пам'яті про людей і події» (Василенко, 2019, с. 4). Питання національної і колективної пам'яті у повісті «Каміння під косою» звучить досить гостро. Рефлексії Лідії Сергіївни щодо питання знищення нації, зрадництва, загарбництва: *«Відколи наші предки програли державну незалежність, ми рідко боремося – більше боронимося і захищаємося. Тепер же навіть і не захищаємося, а просто гниємо»* (Мак, 1973, с. 147) перегукуються із рядками з поеми «Сон (У всякого своя доля)»: *«А братія мовчить собі, / Витріщивши очі, / Як ягнята: “Нехай”, – каже, – / “Може, так і треба”»* (Мак, 1973, с. 53). Пані Чернявська пояснює сутність політики більшовиків та споконвічну проблему українців: *«Скільки років нас урже життя вчить, а ще не навчило. ... Щоб дітей підгодувати, не одна мати в «Торгсін» свої шлюбні обручки віддає і не задумується над тим, що ті обручки влада в кайдани на руки її дітям переробить; що золотий хрестик, зданий в «Торгсін», виросте в Голгофський хрест для її сина...»* (Мак, 1973, с. 146). Біблійний образ Голгофи, мотив Христового розп'яття асоціюється із стражданнями українців, які «несуть свій хрест», виживають під час Голодомору. Селяни говорять про покірність, вже немає того духу боротьби й спротиву більшовикам, який був під час революції. Проте такі інтелігенти як

лікар Непийвода, пані Чернявська, попри негаразди, приниження влади, залишаються шляхетними, благородними особистостями, вірять у торжество справедливості, адже Голгофа в біблійному контексті є символом віри й надії.

У повісті письменниця, вважає В. Василенко, звертає увагу «не лише на демографічний, соціокультурний, а й психологічний, ментальний виміри Голодомору: він символізує загрозу суспільному, національному буттю, пов'язану з різними соціальними, культурними, ментальними хворобами, і стає знаком духовного катастрофізму. У цьому сенсі жертвами Голодомору стають мова, історія, культура, пам'ять – ідеться про топос “духовного Голодомору”» (Василенко, 2019, с. 12). Історична основа, документальна достовірність та інтертекстуальні включення дозволили письменниці розкрити трагедію селянської сім'ї Півполів із села Груні на Харківщині та родину померлого лікаря Чернявського з Харкова, відтворити трагічну конкретику 30-х років XX століття.

5. Висновки та перспективи дослідження

Інтертекстуальні включення в повісті «Каміння під косою» вказують на приховані смисли, конденсують світоглядно-естетичні концепції Ольги Мак і Тараса Шевченка. Міжтекстові взаємини всередині тексту і поза його межами передбачають багатоголосе відлуння текстів попередніх епох, проглядаються крізь сюжетну канву, перебувають у постійному діалозі, засвідчують комунікацію твору через цитати, алюзії, паратекстуальність, біблійні образи, літературні та мемуарні тексти. Шевченкова візія України перепрочитується в повісті «Каміння під косою» через відсилання до поезії «Кобзаря», які переосмислює через століття п'ятнадцятирічний Андрій Півпола. Авторка органічно вплітає у тканину твору цитати із віршів поета, продовжуючи його мотиви в нових історичних обставинах. Шевченкова експресія в повісті звучить з новою силою, підкреслює знищення українського села, його традицій, духовного простору. Текст поезії проступає крізь канву повісті, що вказує на палімпсестність, дозволяє проєктувати рецепцію читача на історичні та літературні твори, сегментувати культурну свідомість сприйняття. Біблійні образи Голгофи, Христового розп'яття, Страшного Суду послідовно асоціюються із стражданнями українського народу, геноцидом селянства, репресіями інтелігенції. Рядки з творів Кобзаря співвіднесено з біблійними мотивами, що стверджують принципи християнського гуманізму на тлі руйнування радянською системою моральних та національних основ буття.

Проза Ольги Мак залишається предметом подальшої дослідницької роботи і відкриває перспективи для ґрунтовного вивчення (авто)біографічного нарративу у творах.

Література

1. Василенко Вадим 2019. Сповідь жертви й інтонація помсти: голод, терор і письмо. *Слово і час* 6: с. 3–19. <https://doi.org/10.33608/0236-1477.2019.06.3-19>
2. Журба Світлана 2017. Трагедія українського селянства під час голодомору у прозі діаспори (на матеріалі творів Олени Звичайної та Івонни Чорнобривець). *Літератури світу: поетика, ментальність і духовність* 10: с. 102–113. https://doi.org/10.31812/world_lit.v10i0.1034
3. Журба Світлана 2024. Рецепція поезії Тараса Шевченка в повісті «Каміння під косою» Ольги Мак. In: *Геній Шевченка: особистість, творчість, доля: матеріали Міжнародної наукової конференції*. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, с. 28–31.
4. Звичайна Олена 1953. *Миргородський ярмарок*. Вінніпег: Тризуб.
5. Кирпа Галина 2004. Вона жила Україною. *Наше життя* 61/3: с. 5–7.
6. Коваленко Лідія – Маняк Володимир 1991. 33-й: голод: *Народна Книга-Меморіал*. Київ: Радянський письменник.
7. Конончук Тетяна 2011. Екзистенційні виміри осмислення реальності в повісті Ольги Мак «Каміння під косою». *Теоретична і дидактична філологія* 10: с. 203–214.
8. Кузь Валентина 2019а. Жанрово-стильові особливості малої прози Ольги Мак. *Проблеми сучасного літературознавства* 29: с. 145–156. <https://doi.org/10.18524/2312-6809.2019.29.180599>
9. Кузь Валентина 2019б. Ідейно-тематичні, жанрово-стильові аспекти прози Ольги Мак. *Закарпатські філологічні студії* 8/1: с. 116–120.
10. Ласкава Юлія 2020. Соціальний аспект становлення образу дитини-сироти в часи Голодомору. In: *Тоталітаризм як система знищення національної пам'яті: збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю 11–12 червня 2020 року / наук. ред. Т. Єщенко*. Львів: Друкарня Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, с. 118–121.
11. Мак Ольга 1973. *Каміння під косою*. Торонто: Гомін України.
12. Мацько Віталій 2009. *Українська еміграційна проза ХХ століття*. Хмельницький: ПП Дерепка І. Ж.
13. Просалова Віра 2019. *Інтертекстуальний аналіз: теорія і практика*. Вінниця.
14. Рега Аліна 2015. *Художньо-філософська своєрідність прози Ольги Мак: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук*. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника.
15. Тимошук Наталія 2006. *Антитоталітарний дискурс української прози ХХ століття: проблематика голодомору та особливості її художньої*

реалізації: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

16. Шаповал Мар'яна 2009. *Інтертекст у світлі рампи: міжтекстові та міждискурсні реляції української драми*. Київ: Автограф.

References

1. Vasylenko, Vadym 2019. Spovid zhertvy y intonatsiia pomsty: holod, teror i pysmo [Confession of a Victim and Intonation of Vengeance: Famine, Terror and Writing]. *Slovo i chas* 6: s. 3–19. <https://doi.org/10.33608/0236-1477.2019.06.3-19> (In Ukrainian)
2. Zhurba, Svitlana 2017. Trahediia ukrainskoho selianstva pid chas holodomoru u prozi diaspori (na materialy tvoriv Oleny Zvychainoi ta Ivanny Chornobryvets) [The Tragedy of the Ukrainian Peasantry during the Holodomor in Diaspora Prose (Based on the Works of Olena Zvyhayna and Ivanna Chornobryvets)]. *Literaturny svitu: poetyka, mentalnist i dukhovnist* 10: s. 102–113. https://doi.org/10.31812/world_lit.v10i0.1034 (In Ukrainian)
3. Zhurba, Svitlana 2024. Retseptsii poezii Tarasa Shevchenka v povisti «Kaminnia pid kosoio» Olhy Mak [The Reception of Taras Shevchenko's Poetry in Olha Mak's Novella "Stones under the Scythe"]. In: *Henii Shevchenka: osobystist, tvorchist, dolia: materialy Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii*. Ternopil: TNPU im. V. Hnatiuka, s. 28–31. (In Ukrainian)
4. Zvyhayna, Olena 1953. *Myrhorodskyi yarmarok* [The Myrhorod Fair]. Vinnipeg: Tryzub. (In Ukrainian)
5. Kyrpa, Halyna 2004. Vona zhyla Ukrainoiu [She lived in Ukraine]. *Nashe zhyttia* 61/3: s. 5–7. (In Ukrainian)
6. Kovalenko, Lidiia – Maniak, Volodymyr 1991. *33-y: holod: Narodna Knyha-Memorial* [The 33rd: Famine: The People's Memorial Book]. Kyiv: Radianskyi pysmennyk. (In Ukrainian)
7. Kononchuk, Tetiana 2011. Ekzystentsiini vymiry osmyslennia realnosti v povisti Olhy Mak «Kaminnia pid kosoio» [Existential Dimensions of Comprehending Reality in Olha Mak's Novella "Stones under the Scythe"]. *Teoretychna i dydaktychna filolohiia* 10: s. 203–214. (In Ukrainian)
8. Kuz, Valentyna 2019a. Zhanrovo-stylovi osoblyvosti maloi prozy Olhy Mak [Genre and Stylistic Features of Olha Mak's Short Prose]. *Problemy suchasnoho literaturoznavstva* 29: s. 145–156. <https://doi.org/10.18524/2312-6809.2019.29.180599> (In Ukrainian)
9. Kuz, Valentyna 2019b. Ideino-tematychni, zhanrovo-stylovi aspekty prozy Olhy Mak [Ideological-Thematic, Genre and Stylistic Aspects of Olha Mak's Prose]. *Zakarpatski filolohichni studii* 8/1: s. 116–120. (In Ukrainian)
10. Laskava, Yuliia 2020. Sotsialnyi aspekt stanovlennia obrazu dytyny-syroti v chasy Holodomoru [The Social Aspect of Forming the Image of the Orphaned Child during the Holodomor]. In: *Totalitaryzm yak systema znyshchennia natsionalnoi pamiaty: zbirnyk naukovykh prats za materialamy Vseukrainskoi naukovopraktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu 11–12 chervnia 2020 roku /*

- nauk. red. T. Yeshchenko. Lviv: Drukarnia Lvivskoho natsionalnoho medychnoho universytetu imeni Danyla Halytskoho, s. 118–121. (In Ukrainian)
11. Mak, Olha 1973. *Kaminnia pid kosoio* [Stones under the Scythe]. Toronto: Homin Ukrainy. (In Ukrainian)
 12. Matsko, Vitalii 2009. *Ukrainska emihratsiina proza XX stolittia* [Ukrainian Emigration Prose of the 20th Century]. Khmelnytskyi: PP Derepa I. Zh. (In Ukrainian)
 13. Prosalova, Vira 2019. *Intertekstualnyi analiz: teoriia i praktyka* [Intertextual Analysis: Theory and Practice]. Vinnytsia. (In Ukrainian)
 14. Reha, Alina 2015. *Khudozhno-filosoofska svoieridnist prozy Olhy Mak: dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata filolohichnykh nauk* [The Artistic and Philosophical Peculiarities of Olha Mak's Prose: Dissertation for the Degree of Candidate of Philological Sciences]. Ivano-Frankivsk: Prykarpatskyi natsionalnyi universytet im. Vasylia Stefanyka. (In Ukrainian)
 15. Tymoshchuk, Nataliia 2006. *Antytotalitarnyi dyskurs ukrainskoi prozy KhKh stolittia: problematyka holodomoru ta osoblyvosti yii khudozhnoi realizatsii: avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata filolohichnykh nauk* [Anti-Totalitarian Discourse in Ukrainian Prose of the 20th Century: Issues of the Holodomor and Specifics of Its Artistic Representation: Abstract of Dissertation for the Degree of Candidate of Philological Sciences]. Kyiv: Kyivskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka. (In Ukrainian)
 16. Shapoval, Mariana 2009. *Intertekst u svitli rampy: mizhtekstovi ta mizhsbiiektnei relatsii ukrainskoi dramy* [Intertext in the Light of the Stage: Intertextual and Intersubjective Relations of Ukrainian Drama]. Kyiv: Avtohrاف. (In Ukrainian)

Інтертекстуальне прочитання повісті Ольги Мак «Каміння під косою»

Журба Світлана, кандидат філологічних наук, доцент. Криворізький державний педагогічний університет, кафедра української та зарубіжної літератур, доцент. zss69@ukr.net, ORCID: 0000-0002-6090-7742.

У статті окреслено інтертекстуальні зв'язки повісті «Каміння під косою» діаспорної письменниці Ольги Мак. У розвідці акцентовано на прочитанні твору в контексті прози письменників-емігрантів про Голодомор – Василя Барки, Олекси Гай-Головка, Олени Звичайної, Уласа Самчука. Вказано, що Ольга Мак була безпосереднім свідком історичних подій, з документальною точністю та експресіоністичною виразністю зобразила їх в повісті. З-поміж інтертекстуальних посилань на історичні факти, привертають увагу й апелювання до особистої долі авторки.

Інтертекстуальний дискурс повісті структурований на перетині поезії Тараса Шевченка, біблійних мотивів, спогадів письменниці. Відсилання до «чужого» літературного тексту є виразним прикладом міжтекстової комунікації повісті Ольги Мак і поезії Тараса Шевченка. Запозичення, включення цитат з творів Кобзаря у повість тісно пов'язані із світоглядною концепцією та авторськими настановами, внаслідок чого відбувається актуалізація інтертекстуальності. Історіософічність поетичного мислення Тараса Шевченка декларовано у повісті через рядки поезії, що їх читає Андрій Півпола.

Слова Кобзаря звучать по-новому, підкреслюють зображення Голодомору 1932–1933 років, спустошення на просторах України. Перепрочитуючи крізь столітню історію тексти Кобзаря, авторка підкреслює актуальність слів поета, їх пророчість.

Виявом паратекстуальності є назва твору, що має символічно-сміслову наповненість, актуалізована фольклорною основою та активізована через текстове відсилання до образу косаря з поезії Тараса Шевченка. Зафіксовано у повісті Ольги Мак як сигнал інтертекстуальної присутності біблійні образи і мотиви. Доведено, що інтертекстуальні включення конденсують грані світоглядно-естетичної концепції авторки, вказують на приховані смисли тексту, долучають фактографічні штрихи її біографії. Взаємодія з іншими текстами сприяє декодуванню творчого задуму письменниці, розширює читацький горизонт прочитання.

Ключові слова: *інтертекстуальність, алюзія, паратекстуальність, біблійні мотиви, автобіографія, Ольга Мак, Тарас Шевченко, Голодомор.*

An intertextual reading of Olha Mak's novella "Stones under the Scythe"

Svitlana Zhurba, candidate of philological sciences, associate professor. Kryvyi Rih State Pedagogical University, Department of Ukrainian and Foreign Literature, associate professor. zss69@ukr.net, ORCID: 0000-0002-6090-7742.

The article outlines the intertextual connections in the novella "Stones under the Scythe" by the diaspora writer Olha Mak. The study focuses on reading the work in the context of prose by emigrant authors about the Holodomor – Vasyl Barka, Oleksa Hai-Holovko, Olena Zvychnayna, and Ulas Samchuk. It is noted that Olha Mak was a direct witness to the historical events, which she depicted in the novella with documentary accuracy and expressionistic vividness. Among the intertextual references to historical facts, the author's appeals to her own personal fate also stand out.

The novella's intertextual discourse is structured at the intersection of Taras Shevchenko's poetry, biblical motifs, and the writer's memoirs. References to an "external" literary text are a vivid example of intertextual communication between Olha Mak's novella and Taras Shevchenko's poetry. The borrowings and inclusion of quotations from Shevchenko's works are closely tied to the author's worldview and creative intentions, resulting in the actualisation of intertextuality. The historiosophical nature of Taras Shevchenko's poetic thought is articulated in the novella through lines of poetry read by Andriy Pivpola. Shevchenko's words resonate in a new way, emphasising the depiction of the Holodomor of 1932–1933 and the devastation across Ukraine. By rereading the texts of the "Kobzar" through the lens of a century of history, the author underscores the relevance and prophetic nature of the poet's words.

An example of paratextuality is the title of the novella, which carries symbolic and semantic weight, is rooted in folklore, and is activated through textual references to artistic images from Shevchenko's poetry. Biblical images and motifs are also documented in Olha Mak's novella as signals of intertextual presence. It is demonstrated that intertextual inclusions condense various facets of the author's worldview and aesthetic concept, indicate the hidden meanings of the text, and add factual details from

her biography. Interaction with other texts contributes to decoding the writer's creative intention and broadens the reader's interpretive horizon.

Keywords: *intertextuality, allusion, paratextuality, biblical motifs, autobiography, Olha Mak, Taras Shevchenko, Holodomor.*

Olha Mak „Kövek a kasza alatt” című kisregényének intertextuális olvasata

Zsurba Szvitlana, a filológiai tudományok kandidátusa, docens. Krivij Rih-i Állami Pedagógiai Egyetem, Ukrán és Világirodalmi Tanszék, docens. zss69@ukr.net, ORCID: 0000-0002-6090-7742.

A tanulmány felvázolja az intertextuális összefüggéseket Olha Mak diaszpóra-író nő „Каміння під козою” [„Kövek a kasza alatt”] című kisregényében. A kutatás a mű olvasatát a Holodomorról szóló emigráns prózaművek – Vaszil Barka, Oleksza Hai-Holovko, Olena Zvicsajna és Ulasz Samcsuk művei – kontextusában helyezi el. Megállapítást nyer, hogy Olha Mak közvetlen tanúja volt a történelmi eseményeknek, amelyeket dokumentarista pontossággal és expresszionista kifejezőerővel örökített meg a kisregényben. A történelmi tényekre tett intertextuális utalások között különösen figyelemre méltók az író nő személyes sorsára való hivatkozások.

A kisregény intertextuális diskurzusának metszéspontjában Tarasz Sevcsenko költészete, bibliai motívumok és az író nő emlékiratai találhatók. A „külső” irodalmi szövegekre való hivatkozások élénk példái az Olha Mak kisregénye és Tarasz Sevcsenko költészete közötti intertextuális párbeszédnek. A Sevcsenko-művekből származó idézetek és átvételek szorosan kapcsolódnak az író nő világnézetéhez és alkotói szándékaihoz. Tarasz Sevcsenko költői gondolkodásának történetfilozófiai dimenziója a kisregényben Andrij Pivpola által felolvasott verssorokon keresztül jelenik meg. A „Kobzos” szavai új hangsúlyt kapnak: kiemelik az 1932–1933-as Holodomor ábrázolását és Ukrajna elpusztításának mértékét. A „Kobzos” szövegeinek száz év történelmi távlatából való újraolvasásával az író nő hangsúlyozza a költő szavainak időszerűségét és prófétikus jellegét.

A paratextualitás egyik példája a kisregény címe, amely szimbolikus és szemantikai töltettel bír, folklórgyökerekre épül, és szöveges utalásokon keresztül aktiválódik, amelyek Sevcsenko költészetének művészi képeire vezetnek vissza. Olha Mak kisregényében bibliai képek és motívumok is megjelennek az intertextualitás jeleként. A tanulmány bizonyítja, hogy az intertextuális elemek sűrítik az író nő világnézeti és esztétikai koncepciójának különböző aspektusait, feltárják a szöveg rejtett jelentésrétegeit, és életrajzi tényekkel gazdagítják azt. A más szövegekkel való interakció hozzájárul az író nő alkotói szándékának dekódolásához, és kiszélesíti az olvasói értelmezés horizontját.

Kulcsszavak: *intertextualitás, allúzió, paratextualitás, bibliai motívumok, önéletrajz, Olha Mak, Tarasz Sevcsenko, Holodomor.*